

KELEMEN ZOLTÁN

FALÁNKSÁG ÉS ANARCHIA

Előfordul, hogy egyetlen pillanat végtelenül hosszú, mint az örökkévalóság, máskor évek repülnek el, mint a napok. A különös az, hogy az idő múlásának ritmusát legtöbbször nem is az éppen lefolyó események minősége vagy mennyisége szabja meg. Talán azoknak a személyes időérzéke, akikkel az események történnek. Tovább bonyolódik a helyzet, ha a történeteket nem felejtik el, sőt, be is számolnak róluk a későbbiekben. Aztán egyesek leírják az elhangzottakat (megeshet az is, hogy más-más szemszögből többen többféleképpen teszik ezt), sőt: időről időre újrafogalmazzák a történetet. Nyilvánvaló, hogy az egymást követő narrációs eljárások folyamán változik az időszemlélet is. Krúdy Gyula 1929-ben még a Margitszigeten fejezte be *Királyregényeinek* második kötetét, a *Festett királyt*¹, melynek Szapolyai János királlyá választása kellett volna, hogy a témája legyen, valamint ezzel párhuzamosan a trónviszály, Krúdy azonban – bár saját nyilatkozata szerint alapos történeti kutatásokkal készítette fel magát – a történeti szereplők lelkének meztelenre vetkőztetésével foglalkozik, oly alaposan, hogy figurái át- meg átcsúsznak a realitás és a nevetségesség határán. A *Mohácsban*², a trilógia első darabjában több mint tíz év dicstelen eseményei peregnek évre év, mint napra nap. Az ifjú II. Lajos uralkodása (melynek időtartama többszöröse volt például a legtöbb jelentős árpád-házi magyar uralkodóénak) nem tűnik fontosnak a margitszigeti „krónikáiró” szemszögből. A második kötet történeti ideje ezzel szemben a legóvatosabb becslés szerint is alig két hónap, bár valószínűleg még ennél is kevesebb, ha belegondolunk abba, hogy Tokajban a szüretet emberemlékezet óta később szokták kezdeni, mint az országban egyebütt, valamint a Szapolyai vajda által a tokaji várba összehívott csonka rendi gyűlés 1526. október 14-én ült össze. Így a regényidő egyetlen hónapnál kisebbre zsugorodik a november 10-11-i székesfehérvári királyválasztó rendi gyűlésig, illetve az azt követő koronázásig. A regény főszereplője azonban nem a címszereplő Zápolya, hanem Habsburg Mária, „Magyarország özvegyasszonya”. Valószínűleg igazsága van Czére Béla azon kijelentésének, mely szerint az egész regénytrilógiának ez a törékeny, de határozott, „szarvasünő járású” fiatal hölgy a főhőse³. Krúdy jó érzékkel választotta ki „hármaskönyvének” történeti korát. Nem pusztán arról van szó, hogy a magyarság életét egészen napjainkig meghatározó nemzeti tragédia ideje a XVI. század első fele-harmada. A Habsburg-hegemonia kialakulásának pillanata az a néhány év, melyet Krúdy krónikájának idejéül választott. Közvetve az a Statusquo is felidézhető a trónviszályok idejéből, mely az Osztrák-Magyar Monarchia létrehozását eredményezte, és gyökerei abban a politi-

kai-hatalmi megosztottságban keresendők, mely a XVI. századi magyar uralkodóosztály állhatatlan és anarchikus politikai etikájának lett a következménye. Czére szemére hányja Krúdynak, hogy azzal, hogy Habsburg Máriát tette meg a *Királyregények* főszereplőjéül, Habsburg-párti művet alkotott egy olyan országban, ahol 1921-ben immár harmadszor, ezúttal azonban véglegesen detronizálták a Habsburg-házat.⁴ A nyíltan Szapolyaival rokonszenvező fejtegetés során azonban majdnem feledésbe merül a tény, hogy Krúdy *történelmi* könyvet írt és nem történelemkönyvet. Műve szépirodalom és nem szakkönyv. Másrésről szereplői sokkal inkább „civilék”, magánszemélyek egy történelmi korban, mintsem a történelmi kort alakító történelmi személyiségek. Érzelmek legalább annyira vezeti tetteiket, mint a józan megfontolás. Szapolyai viszonzatlanul szerelmes, erőszakos és haragvó; Mária szerelmes hitvesétől megfosztott asszony, aki férjének gyilkosaként gyűlöli az őt szerelmével üldöző Zápolyát. Környezetük tobzódik a kicsinyes önzésben és a szinte akaratlagos történelmi-politikai vakságban. Az országkormányzó elit hiénaként veti magát az interregnum és a súlyos vérvészesség miatt hatalmi vákuumban támolygó nemzet kiváltságokkal és birtokokkal kecsegtető hivatásaira, címekre, nem éppen azért, hogy hivatali kötelezettségeiknek megfelelően szolgálják a hazát, sokkal inkább egy olyan féktelen falánk éhség parancsára, melynek parabolisztikus ábrázolására vállalkozik Krúdy.

Czére véleményének ellentmondani látszik Szörényi László is, aki *Bécs szimbolikus szerepe Krúdy műveiben*⁵ című tanulmányában árnyaltabb viszonyt tételez Krúdy Habsburg-képével kapcsolatban. A nyírségi kisnemesi család sarjára nagy hatással volt az a Szemere Miklós, aki nyíltan beszélt és írt többször is a magyar trónra való igényéről a Habsburg-házzal, konkrétan Ferenc Józseffel szemben, a nemzeti uralkodó szükségességét hangsúlyozva. Ugyanakkor megbocsátó szeretettel és atyai derűvel írt a magyar szabadságharcot leverettető uralkodóról Krúdy, a komáromi honvédtiszt unokája. Azt hiszem, nem indokolatlan részemről az „atyai” jelző használata azzal az íróval kapcsolatban, aki ugyan lényegesen fiatalabb volt Ferenc Józsefnél, de életművével egy olyan nemzetet képviselt, mely magánál az „ostmarkti” dinasztianál is jóval idősebb.

Krúdy jó érzéssel látja és láttatja olvasóival, hogy a magyarság további történetének minden jelentős eseménye megelőlegeződik – ha csak jelzésszerűen is – ebben a zavaros korban. A „nemzeti” király hatalomátvételének kiindulópontja földrajzilag a Hegyalja, ahonnan majd a kuruc felkelés(ek) zászlai röppennek fel nem egészen két évszázaddal később. Mária és a lojalitást választó főúri csoport töredékes és groteszk gyűlésezései a pozsonyi Fischer-ház „tróntermében” a pozsonyi rendi országgyűléseket előlegzi. Az ország hatalmi megosztottsága azzal a földrajzi eloszlással párosul, mely aztán majd’ négyszáz esztendeig jellemezte Magyarországot: a Tiszántúl, Erdély és a Bodroghöz-Hegyalja rebellis „nemzeti”, a Dunántúl és

a Felvidék (bár éppen ott állnak Szapolyai várai!) royalisták. Krúdy látja, hogy a magyarok és az őket nem értő idegen uralkodók ismeretlenül is megfelelően az örök visszatérés törvényszerűségének a századok hosszú során át újra és újra ugyanazokat a hibákat követik el. A meggyőződésüket, hűségesszüket ruhadarabjaiknál gyakrabban váltogató magyar urak nem látnak tovább és nem is akarnak tovább látni pillanatnyi hatalmi érdekeiken. A szent korona is úgy vándorol kézen közön a kufárkodó nemesek kezében, mint ahogy az Árpád-ház véres testvérháborúinak idején, vagy a későbbi századok zűrzavarában.

Krúdy Gyula, az író szinte felmenőitől kapta örökségként a nemzeti elkötelezettség és a Habsburg dinasztia iránti lojalitás által megosztott személyiséget. Nagypapja, Krúdy Gyula, a '48-49-es komáromi honvédtisztból lett Szabolcs megyei főügyész előbb Nagykállóban, majd Nyíregyházán az új megyei székhelyen, s a családi legendárium szerint fontos szerepe volt Krúdy Kálmánnak, saját öccsének a kézrekerítésében, aki honvédtisztból lett gerillavezérként Világos után sem tette le a fegyvert. Szörényi László idézett tanulmányában így értékeli ezt a helyzetet: „Ezt a belső vitát akkor értjük meg igazán, ha Krúdy műveiben végigkísérjük annak a Kossuth-párti, függetlenségi, mintegy családilag örökölt világnézetnek a küzdelmét a nemzeti dekadencia, sőt a nemzethalál gondolatával, amely sehogyan sem fér össze azzal az elképzeléssel, hogy a magyar függetlenség majdani teljes kivívása egy csapásra megoldja majd a nemzet bajait, tehát Bécs az ősellenség, és nem lehet olyan helyzet, amikor bármilyen politikai megfontolásból össze lehet fogni a Monarchia Lajtán túli felével.”⁶ A regényíró Krúdy tehát történetileg-politikailag pártatlan próbál maradni, és nem valószínű, hogy leplezetlen rokonszenve a női főszereplő, Mária iránt Habsburg-orientációjáról tenne tanúbizonyságot, mint ahogy az Czére bevallottan Szapolyai-nemzeti orientációjú elemzéséből kiderül. Ahogy Czére írja: „A Szapolyai szájába adott mondatok persze már előre vetítik azt az alaptalan gyanúsítást, amely a mohácsi csatától való szándékos távolmaradással vádolta meg őt később.”⁷

Zápolya Szeged környéki tiszántúli táborozása a mohácsi csata idején, majd közvetlenül utána a gyors és határozott visszavonulás kétfelől is magyarázható (s mindkét magyarázat objektívnek és elfogulatlanoknak tűnik): Szapolyai nem akart még nagyobb vérvesztést okozni az ország haderejének, másrésztől 1526. augusztus 29-i táborában is éppen úgy várakozott csupán (a hatalomátvétellel?), mint az 1505-ös Rákos mezei rendi gyűlés nemzeti király választását proklamáló törvénycikke óta egészen 1526. november 10-ig. Krúdy mindkét változatról tájékoztatja az olvasóját, arra bízva, hogy melyikkel azonosuljon, de semmiképpen sem azzal a szándékkal, hogy a szerző hazafias nézeteivel kapcsolatos prekonceptiót építsen magának. Beszámol arról is, hogy a vajda édestestvére, György is hősi halált halt Mohácsnál. Ugyanakkor arról is tudósít a *Festett király* szerzője, hogy nem csu-

pán Szapolyai erénye volt a várakozás a mohácsi csata idején. Brandenburgi György ögróf (aki már a *Mohács* lapjain is feltűnt aulikus jóbarátként, egyúttal intrikusi minőségben is) a Habsburg Ferdinánd által küldött sereggel a Morva határszélen várakozott, míg „legkedvesebb” uralkodója Ludovicus és annak nemzete élethálál harcát vívta éppen. Krúdy nem éppen Habsburg-párti elfogultságról tesz tanúbizonyságot akkor, amikor ironikusan sejteti olvasójával: hol állomásoknak egészen pontosan a Brandenburgi vezette Habsburg seregek: „– A Habsburg-címer! – folytatta Brandenburgi, és kutyaidomító módjára megcsavarta egy medvefogó ebnek a fülét, hogy majd sohase felejtse el őt a fájdalomtól és örömtől. – Amerre jöttünk a haddal a morva határon, majd a Duna völgyében, takaros kis falvakkal találkoztunk, amelyek olyan csendesek voltak, mintha itt senki sem tudná, hogy a szomszéd országban a török jár, mint valami keleti dögvész. És a helyes kis fogadók, ahol barátaimmal megtelepedtem, egytől egyig a Habsburg-címerről voltak elnevezve.”⁸ Krúdy később sem rejt véka alá a tényt: a dicső ögróf serege határszéli kocsmák pinteskorsói mögé bújva várta a csata kimenetelét, éppúgy sorsára hagyva a Jagelló-házat, akár Zápolya, bár részükről még a nemzetféltés magyarázatát sem lehetne megemlíteni, mint a vajda esetében.

A szerző szemzőgéből a *Festett király* mindkét pártja a törvényes királyi hatalom megsértője, nyíltan annak vesztére tör, s kicsinyes céljait a nemzet alapjainak lerombolása árán is keresztülviszi. Krúdy minden nemzetiségi, társadalmi vagy vallási réteg viselkedésében felfedi és felfedezi a korrupciót, és végső soron magukat a Magyar Korona alattvalóit okolja az ország pusztulásával. A török inkább csak vak erőnek tűnik, mely végzettszerűen időről-időre megjelenik, hogy megadja a kegyelemdőfést a megosztott országnak. Ebből a szempontból példaszzerű, ahogy fel- és kihasználja a kortárs Szerémi György episztolaszerű visszaemlékezését, melyet az udvari káplán 1545-1547 között állított össze *Epistolae de perditione regni Hungariae* címmel. Bár Szörényi utal rá, hogy Krúdy történeti kutatásai során Jászay Pál *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után* című munkáját használta⁹, nem zárható ki, hogy a Szapolyai párti és önmagát elv- és ízléstelenül az események középpontjába erőltető Szerémi „vallomását” is ismerte, azt azonban Jászay művének megfelelően formálta át. A történetileg-politikailag jelentéktelen Szerémi viselkedésének gúnyos kommentárú (nem véletlen, hogy éppen egy zsidó számol be az esetről Mária királynénak!) vázolója közvetve Szapolyai viselt dolgaira utal, groteszk megvilágításba helyezi az erdélyi vajda és szepesi gróf honfoglaló Árpád vezért majmoló, „ösi gyökerekhez” kapcsolódó szertartásait. Elegendő legyen itt Kun Gotthárd hét buzogányos „magyar”-jára gondolni, akik a török által tönkretett és kirabolt Budán „ösi szokás” szerint körülvették „vezérüket”, és (török módra) térdet, fejet hajtottak előtte. Szörényi feltételezése szerint¹⁰ a szerző itt korának Horthysta törökös-magyar kardcsörgetését is rámásolja a groteszk jelentere, és ez

annál is inkább elgondolkodtató, hiszen a dolgozat elején említett örök visszatérés nézőpontjából földrajzilag illeszkedik Zápolya Szeged környéki táborozása és a Szegeden keresztül Aradról érkező ellentengernagy hatalomátvétele, még pontosabban Horthy „szegedi gondolata”. A továbbiakban tehát közvetlenül hasonlítom össze a Szerémi-féle szöveg és Krúdy *Festett király* című regényének egy azonos mozzanatát, a Tokajból Budára induló Szapolyai útjának Szerencs és Buda közötti részletét. Székely György kísérőtanulmányából¹¹ kiderül, hogy magát a teljes szöveget még nem tanulmányozhatta Krúdy, részleteit viszont igen, s talán ezzel magyarázhatóak az író sajátos betoldásai ellenére is tapasztalható egyezések (melyek a *Festett király* regényszerkezetébe illeszkednek).

„Én pedig hallva, hogy János vajda Tokajon székel, s hogy gyorsan gyűlést tart a kassaiakkal, én is elindultam János vajdához. Mivel megparancsolta, hogy menjek hozzá, (...) És amikor meglátott engem, házának tornácán sétálva újjával jelt adott nekem, s én elébe járultam, térdet hajtva. Mindjárt elkezdett kérdezősködni, miképpen jöttem el Budáról, és most hová megyek. Én feleltem neki: Nagyságos és kegyelmes uram, Budáról Kassára, Kassáról ide nagyságodhoz Tokajba. – És beszélgetés közben kérdezetni kezdte, hogy miképpen távozott el Mária királyné Budáról, s mit tettek Alamizsnás Jánossal. – Én természetesen igazán előadtam neki, ahogyan előbb meg van írva. – És kanonok voltál te akkor Aradon? – Úgy van nagyságos uram, de Lajos király megparancsolta nekem, hogy ismét menjek vissza kápolnájához. – És voltál vele a háborúban? – Vele voltam két hétig; láttam a főurak közt a nagy meghasonlást; visszatértem ismét Budára, (...) És amikor meglátott Dóczy János úr, ajánlani kezdett neki (ti. Szapolyainak, K. Z.) káplánságára; és a vajda úr kezét nyújtotta nekem, s én is az enyémet adtam, s megparancsolta, hogy menjek vele. (...) Eljutottunk Szerencsre, ahol apátságot találtunk monostorral. Ott aludtunk, s ott ajánlotta fel a vajda a csanádi püspökséget János apátnak, aki felhízlalta magát; de előbb engem kérdezett meg a vajda úr, vajon alkalmas-e, vagy nem. És én mondtam: Alkalmas és nagyon önmegtartózkodó, mert szülőföldemen a mester után ő volt az iskolában az előénekes, s semmi gyalázatot nem hallottunk elene. – És ezután mindig jószágos volt hozzám, míg csanádi püspökségében székelte.

Szerencsen korán reggel felkeltünk; a dobos hajnalban mindig verni szokott. A szálláson ismeretséget kötöttem a vajda két szolgáljával; az egyik Basi György, a másik Horváth Bertalan. Igen derék férfiak voltak, s tanácsadói a vajda úrnak; én velük voltam. És kértek engem, hogy legyek velük mindig azon a szálláson, ahol nekik volt, hogy ne legyen rám valami gyanú. (...) A következő napon, mindenszentek ünnepén megérkeztünk Budára. (...) Én hallgatagon csodálkoztam, s vecsernyeórájában ettük az ebédet. És mondja nekem János vajda, hogy már megebédeltünk: György atya, készüljete már a vecsernyére, hogy énekeljete! – Nagy tiszteletben tartott engem, mert Tokajtól Budáig mindig vele ebédeltem és vacsoráztam. Írno-

ka, Menyhért mindig kinevetett engem, hogy engem ő nagy tiszteletben tartott.” (In.: Szerémi György: *Magyarország romlásáról.*)¹²

„Hát kit láttunk a vajda úr legbizalmasabb társaságában, mintha legalábbis arról beszélgetnének, hogyan kell a paszulyt elkészíteni? Senki mást, mint Szerémi György uramat, aki minden tudomásuk szerint II. Lajos király udvari káplánja, felséged gyóntatópapja volt. (...) Szerémi káplán úr még az őszi pókfonáltól is óva dozta a vajdát, beszélt, ágált, okoskodott, mintha az életét akarná megmenteni, a vajda úr pedig csak félig lezárt szemével nézegetett rá a gyaloghintóból. – Nem fáradt még el, főtisztelendő uram? Hátul van hely a szekereken? – kérdezte. A káplán pedig mindig csak azt felelte, hogy még életében nem esett ilyen jól neki a gyaloglás. (...) Azt tartja a példaszó – folytatta most a Makkabeusok utóda –, hogy a zsidók és a kutyák szokták maguk után nyitva hagyni az ajtót. Hát ez a pap még soha egyetlen ajtót nem tett be maga után, amelyen át vissza ne térhetett volna. (...) Szerencsbe jöttünk, ahol a barátmonostor kapujában vajdánkat a szegedi bíró fia, a százötven kilós apát, musinai Gerván János fogadta, de miután a beszédet nem nagyon bírta, Szerémi káplán uram állott fel helyére a sarokköre. És a mi fürge káplánunk mondta el, hogy most hatszáz esztendeje Árpád vezér, a régi honalapító táborozott ezen a tájon, ahol most az új Magyarország megalapítója üte fel sátorát. Árpád is itt szerezte első honfoglaló híveit, Rettelt, Edét, Edöményt és Tarcalt, a pogány vezéreket, akiket itt, a szerencsi határban nagy terjedelmű földbirtokokkal ajándékozott meg. Eléggé hangsúlyozta a káplán, hogy Szerencsen a honalapítóknak ajándékozni kell, Szapolyai csak később intette magához Basy György és Horváth Bertalan uramiékat, akiket azzal bízott meg, hogy a nagyszájú papra vigyázzanak. (...) Egyszer csak azt látjuk, hogy a prédikáció befejezése után Szerémi káplán uram a kövér János papot tologatja előre. (...) Basy György és Horváth Bertalan titkos tanácsosok kísérték a szerencsi apátot, de a vajda mégis a hátul kullogó Szerémi káplánhoz fordult, mintha mindenáron ezt az embert akarná kiismerni hasba néző, nagy, gömbölyű szeméivel, mielőtt Szerencsből továbbmennénk.

– Jó ember ez a János apát? – kérdezte a vajda, a monostor sarokkövén üldögélve. A káplán ugyan nyomban félrekapta a fejét, amely mozdulatával elárulta, hogy életében már intéztek sok olyan szót hozzája, amelyre választ adni nem akart. De most úgy repült feléje a kérdés, mint a nyíllövés.

– Jó ember ez a János apát? – kérdezte megint a vajda.

A káplánnak felelni kellett.

– Jó és igen mértékletes – mondá ez –, házamban ő volt a mester bevásárlója, és soha semmi gyalázatot nem hallottunk reá.

– No hát, a mértékletesség nemigen volt feltehető Gerván főtisztelendő úrról, (...) A csanádi püspökségről volt szó, amely megüresedett Csaholyi Ferenc halála után, (...) Ezt a nagy, gazdag püspökséget ajándékozta Szapolyai uram, az új király

a szerencsi monostor perjeljének – látszólag Szerémy, Lajos király volt udvari káplánjának a jótállására. De ugyanakkor parancsot adott Basy és Horváth uramiéknak, hogy Szerémy főtisztelendő urat még éjszakára se bocssák el maguk mellől, hanem egy szobában háljanak vele. (...) a jeles doktor mindenáron meg akart szökni vigyázóitól, Basy és Horváth titkos tanácsos uraktól. Egerben, a várhegy oldalában vannak mindenféle girbegurba kis utcák, ahonnan még nem jött le eleven ember anélkül, hogy kalapját félre ne csapta volna. Ide kívánczozott Szerémy uram is, mert bizonyára szerette volna a lelkiismeretét megnyugtatni. A talmud mondja, hogy az árulónak az első büntetése az, hogy keresi azokat a helyeket, ahol eszméletét elveszítheti, és állati sorsában nem okoznak neki fájdalmat a gondolatok. De Basy és Horváth uram a káplánt két oldalról megragadva, a püspök asztalához cipelték. Írt is erről verset Menyhért, a tréfás írődeák, amely verset a táborban a katonák hangos hahotával olvastak. (...) »Menjetek, készüljétek a vecsernyéhez« – parancsolá most a vajda Szerémy káplán úrnak (ezúttal már Budán, K. Z.), aki egész idő alatt a lova mellett ballagott. (Dörmögött is emiatt a káplán, azt mondják, tótul könyörgött egész Hatvantól Pestig a vajdának, hogy engedné meg a hordszékre való ülését. »Majd ha püspök leszel, akkor kolybába ülhetsz« – felelt vissza ugyancsak tótul Zápolya a lónyeregből) – Ámde Szerémy uram most sem mehetett egyedül a várkapolnába. István, káplántársa, aki felügyeletével meg volt bízva, nyomban utánairamodott. A várkapolna kapujában pedig már várta György, az öreg pesti pap, (...) Hát Szerémy uram csak megadta magát a sorsának.” (In.: Krúdy Gyula: *Festett király.*)¹³

A két szövegrész hosszabb közléséből azt hiszem kiderült, hogy a XX. századi író szinte pontról pontra cáfolja – gyakran csak sejtetve Szerémi bormérő helyekre való menekülési kísérleteit (vö. ezt Brandenburi György őgróf seregének viselkedésével!) – a kortárs „történelemcsináló” próbálkozásait. A szerémségi Kamonc mezővárosában született Szerémi korábban nyíltan rokonszenvezett Székely Dózsa György parasztfelkelőivel, akiket Szapolyai vajda „tanított úri tisztességre” a lázadás leverése után. Jobbágyi sorból származott maga is, mégsem átalott önként sietni Tokajba a vajdához, kezet szorítani sorstársai hóhérával. Mindkét szövegből kiderül az is, hogy a Jagelló-ház utolsó képviselőjét is elárulta halálában, valamint annak özvegyét, Máriát. II. Lajos haláláról szóló pletykaízü beszámolóját pedig elegendő egy másik kortárs, sőt szemtanú, a mohácsi csatában részt vett Brodarics István *Igaz leírásával*¹⁴ összevetni, hogy meggyőződjünk a káplán történetírói hitelességéről. Krúdy gunyoros zsidó narrátorát olvasva szinte nyíltan kitetszik: Szerémi (a Krúdynál neve mögé biggyesztett „y” valószínűleg szintén az ironia eszköze) fut a vajda „szekere”, majd lova után, illetve mellett. A szó szoros értelmében. S hogy miért foglalkoztam ilyen behatóan ennek a mellékszereplőnek a sorsával, amikor az említett Brodarics püspök úr is a maga – szó szerint – meztelen, esendő

emberi „valóságában” jelenik meg Krúdynál, csakúgy, mint szinte minden szereplő? Mert véleményem szerint ebben a korban Szerémi viselkedése példázatértékű, s ki tudja, talán Krúdy is így gondolkozott, mikor mondatról mondatra végigkövetve az episztoła számára fontos részleteit új megvilágításba helyezte azokat.

A *Királyregények* kiméletlenül éles tükröt tartanak a Trianon utáni magyarság elé. Egyrészt percig nem hagynak kétséget afelől, hogy a nyugati nemzetek közönye (sőt, talán rosszindulata) igen nagy szerepet játszott a bukásban, másrészt azonban arra a sokkal fájóbb tényre is rámutat – ugyanolyan világosan –, hogy a magyarok egymás közti gyűlölsége és korlátozott becsvágya korlátlan önzéssel és hatalomhésséggel párosulva vezetett a megosztottságon, török-Habsburg elnyomáson keresztül a gyűlölt-szeretett, később visszavágyott Osztrák-Magyar Monarchiához, majd annak felbomlásához is, Magyarország szétszaggatásához és kiszolgáltatásához. A hatalomhésség fogalma Krúdynál közvetlenül párosul a testi falánkság fogalmával. A *Festett király*ban már nyoma sincs a Jagellók inyenc vacsoráinak, a vadászatokot követő reneszánsz mértékű lakomáknak. Mindenki ott, úgy és annyit zabál, amennyit, ahol és ahogy tud. Szapolyai a számára készült ízletes bográcsgulyás elfogyasztása után még arra a hitvány – és valószínűleg beteg – disznóhúsrá is ráveti magát, melyet a szőlőszüretelőknak készítettek. Az országban nincs többé életrend, tehát ételrend sincs. Vecsernye idején ebédelnek. Az árulók – vagyis az ország nagyobbik fele – vak mámorban rohannak az italmérő helyek felé, hogy eszüket veszítve a végső pusztulás előtt kitombolják magukat. A lélek békéjét és a test alázatát őrizni hivatott egyház képviselői mint hizott ökrök cipelik gyakran mázsás hájtömegeiket. Az említett szerencsi apát után hat nagy fatuskót hordoznak állandóan, mert másfél mázsáját nem bírja huzamosabb ideig cipelni, útközben le kell ülnie. Ilyenkor combjaira teregeti hájas hasát. Krúdy néhol már a naturalisták legvadabb elképzeléseit is túlszárnyalja. Báthori nádorispán, aki Mária mellett marad a pozsonyi „emigrációban”, semmire sem használható, ha nincs a szervezetében alkohol. Az ország első emberei szinte kivétel nélkül a falánkság, a túlzásba vitt evés és ivás okozta elváltozások miatt szenvednek. A nádorispán álltában is térdére támasztva próbálja tartani lassan kökeménnyé váló máját. Harmónia és rend helyébe az anarchia lép és az állati indulatok. Szapolyai gúnyneve, a „Festett király” onnan ered, hogy harcosai előtt vadszölő levével bekent, vadállati benyomást keltő ábrázattal szokott megjelenni.

Krúdy, aki értett ahhoz, hogy történelmi, fél- vagy áltörténelmi személyek életét miképpen sodorja egybe a nemzet sorsával, középső *Királyregényében* saját családja egyik fiktív ősének állít emléket. A családi legendárium szerint a reneszánsz Beatrice királynővel Olaszországból érkező Crudyk, akik szakácművészetükért nemesi rangot kaptak Mátyás királytól, a Krúdy család ősei. Czére Béla rámutat arra, hogy a család – melynek ősi fészke Zólyomban volt – csak a XVII. Században

kapott nemesi oklevelet.¹⁵ Krúdyt mindez nem zavarja, s durva csuhája alatt olaszos (reneszánsz?) ruházatot viselő Crudy „őse” tanúsága szerint Nagy Lajos király uralkodásának idejére teszi a Krúdy-dinasztia születésének pillanatát. Crudy a királyné testőre. Ellentmondásos lovag egy ellentmondásos korban. Kiváló törvívó, de utcai verekedő. Habsburg Máriához hű, de bevallottan lutheránus, azaz Luther „doctor” híve, személyes ismerőse; az új hit „püspöke”, s hogy a helyzet még tovább bonyolódjék: halála előtt megtér a katolikus hithez, mivel szerelmes a királynéba, szerelmét azonban mélyen szívébe zárva rejti el, mint a kerekasztal lovagjai (legalábbis a legendákban). Ő vezeti Máriát titokban Székesfehérvárra, halott férjével való utolsó találkozására (a *Festett király* lapjain még utolsónak tűnik ez a találkozó), hogy ott életét áldozza királynőjéért és a koronáért (mely akkor még nem Habsburg főn ült!). Ez a vadromantikus, kalandokban bővelkedő betoldás egyrészt az író nemzeti öngazolásának része, bizonyos értelemben kolofón, mellyel a *krónikairó* Krúdy (a *Királyregények* előzményében az *Árnyékkirályban* nyíltan felvállalja a narrátor ezt a szerepet, mint íródeák) a korabeli (XVI. századi) szokásoknak megfelelően magát a történet lejegyzőjét is beleírja a szövegbe, ezúttal azonban úgy, hogy nem távolítja el magától, a *Festett király* című regény XX. századi lejegyzőjétől a négyszáz esztendővel azelőtti eseményeket. Az idősíkok egymásra csavarodnak a térben. Krúdy nem egy sosemvolt ősenek állít emléket, hanem egy fiktív és éppen fikcionalitása által az egész családot, annak több száz éves létét általános egészében képviselni tudó archetípust állít elő, aki egy személyben testesíti meg az összes Krúdy őst, labancokat, kurucokat, betyárt és főügyészt.

Jegyzetek

1. Krúdy Gyula: *Festett király* (In.: *Királyregények* 189-351.) Szépirodalmi Könyvkiadó Bp.1979.
2. Vö.: 1. sz. jegyzet 5-188.
3. Czére Béla: *Krúdy Gyula* Gondolat Kiadó, Bp. 1987. 240.
4. Vö.: 3. sz. jegyzet 249-254.
5. Szörényi László: „Múltaddal valamit kezdeni” JAK füzetek 45. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1989. 222-229. Lásd még: *Magyarok Bécsben – Bécsről*. Szerk. Fried István, Szeged 1993. 103-122.
6. Ua. 226.
7. Vö.: 3. sz. jegyzet 248-249.
8. Vö.: 1. sz. jegyzet 234.
9. Vö.: 5. sz. jegyzet 294-295.
10. Ua.: 229.
11. Szerémi György: *Magyarország romlásáról* Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1979. 5-24. (*Élmény, néphit és valóság Szerémi művében* címmel)

12. Ua.: 127-130.

13. Vö.: 1. sz. jegyzet 269-277.

14. Brodaries István: *Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel Mohácsnál vívott csatájáról*. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1983.

15. Vö.: 3. sz. jegyzet 14.

A szövegközi hivatkozásokon kívül felhasznált irodalom jegyzéke

1. Bartoniek Emma: *A magyar királykoronázások története*. Akadémiai Könyvkiadó, Bp.1987.

2. *Magyarország történeti kronológiája I-IV*. Főszerkesztő Benda Kálmán. Akadémiai Könyvkiadó, Bp. 1983.

3. Krúdy Gyula: *Három király*. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1958.

4. Krúdy Zsuzsa: *Apám, Szinbád*. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1975.

5. Szakály Ferenc: *Virágkor és hanyatlás 1440-1711*. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Bp. 1990.